Sibirya'dan Anadolu'ya Uzanan Bir Edebiyat Köprüsü:
Dostoyevski'den Valentin Grigoryeviç Rasputin'e

Rus Edebiyatına Farklı Bir Bakış

ÖZLEM İBİŞ YILMAZ

Rus edebiyatı denildiğinde zihnimde önce karlar altında bir Petersburg belirir. Ardından Dostoyevski'nin Suç ve Ceza romanının kahramanı Rodion Raskolnikov çıkar karşıma. Raskolnikov'un yoksulluğun, gururun ve insan vicdanının kıskacında işlediği cinayet, aslında bir polisiye hikâyeden çok insan ruhunun en karanlık bölgelerine yapılan uzun bir yolculuktur. Bu sebeple benim için Dostoyevski; hep okurunu olayların peşinden değil, insanın kendi içindeki hesaplaşmanın peşinden sürükleyen bir yazardır. Belki de bu yüzden Rus edebiyatı denince çoğumuzun aklına da önce insan psikolojisini benzersiz bir derinlikle çözümleyen büyük romanlar gelir ancak unutulmamalı ki Rus edebiyatı yalnızca Petersburg'un dar sokaklarından ibaret değildir. Onun başka bir yüzü daha vardır; o da Sibirya'nın uçsuz bucaksız bozkırlarında, Angara Nehri kıyısındaki köylerde, sessizce yaşayan insanların hayatlarında saklı olan yüzü…

Benim Valentin Grigoryeviç Rasputin'le tanışmam, işte o ikinci Rusya'yla tanışmam oldu.

Wikipedia

Valentin Grigoryeviç Rasputin

Köyün Edebiyattaki Hafızası

Rasputin neden bana bu kadar yakın geldi diye düşündüğümde farkına vardığım gerçek Türk edebiyatında da kendimi her zaman toplumcu gerçekçi çizgiye ve köy edebiyatına yakın hissetmemdi.

1950'li yıllar, Türk edebiyatında köyün ilk kez kendi sesiyle konuşmaya başladığı yıllardır. Köy Enstitülerinin yetiştirdiği kuşağın etkisiyle Mahmut Makal'ın *Bizim Köy'ü*, Fakir Baykurt'un romanları, Talip Apaydın'ın eserleri, Dursun Akçam'ın anlatıları ve farklı bir anlatım dili geliştirse de Yaşar Kemal'in Çukurova'yı destanlaştıran eserleri, Anadolu insanını hep edebiyatın merkezine taşıdı.

Bu yazarlar için köy yalnızca pastoral bir manzara değildi. Toprak kavgasıydı, yoksulluktu, eğitimsizlikti, üretimdi, emeğin hikâyesiydi. Çünkü toplumcu gerçekçi edebiyat, bireyi toplumdan koparmadan anlamaya çalışan bir anlayıştı ve insan, yaşadığı coğrafyanın ve toplumsal koşulların içinde değerlendiriliyordu.

İlginç olan ise aynı yıllarda Sovyetler Birliği'nde de buna benzer bir edebî damarın gelişmesiydi.

Rusya'nın "Köy Nesri"

1937 yılında Angara kıyısındaki Ust-Uda köyünde doğan Valentin Grigoryeviç Rasputin, Rus edebiyatında *"Köy Nesri"* (Village Prose) olarak adlandırılan akımın en güçlü temsilcilerinden biri kabul edilir.

Akademisyen ve çevirmen İmren Arbaç'ın Yüz Yıl Yaşa Yüz Yıl Sev kitabının önsözünde aktardığı gibi, Rasputin'i çağdaşları zamanla *"Sibiryalı Çehov"* diye anmaya başlamışlardır çünkü o da Çehov gibi büyük olaylardan çok küçük hayatların derinliğini anlatır. Eleştirmenlerin onu Gogol, Gorki, Tolstoy ve Şolohov geleneği içinde değerlendirmesi de tesadüf değildir ancak zamanla Rasputin, bu büyük geleneğe kendi sesini ekler. Onun eserlerinde köy yalnızca bir mekan değildir; bellektir, vicdandır, gelenektir.

Rasputin'in anlattığı insanlar tarlada çalışan, odun kesen, yaşlanan, çocuk büyüten, sevinen, yas tutan sıradan insanlardır fakat bu sıradan hayatların içinde Rasputin aynı zamanda modernleşmenin açtığı yaraları, doğayla bağın kopuşunu ve insanın kendi köklerinden uzaklaşmasını da anlatır.

İmren Arbaç'ın kitabın önsözünde ifade ettiği gibi Rasputin, *"olaylara saplanıp kalmaz; üslubunun güzelliğiyle onlara derin bir canlılık ve güç verir."*

İşte onu yalnızca bir köy yazarı olmaktan çıkaran da budur.

Anadolu ile Sibirya Arasında

Rasputin'i okurken zaman zaman Yaşar Kemal'i düşündüm.

Elbette ikisi aynı tarzda yazan yazarlar değil.

Yaşar Kemal daha destansı bir anlatı kurarken Rasputin daha sessizdir. Fakir Baykurt toplumsal düzeni sorgularken Rasputin insan vicdanını dinler. Mahmut Makal köyün gerçekliğini belgelerken Rasputin köyün hafızasını anlatır ama bütün bu farklılıkların ötesinde tüm bu yazarlarla Rasputin arasında ortak bir duyarlılık hissedilir. Nedir bu benzerlik derseniz şöyle özetleyebilirim:

İnsan, yaşadığı topraktan ayrı düşünülemez.

Doğa yalnızca fon değildir.

Yaşlılar, geçmişin taşıyıcılarıdır.

Bellekse, kültürün ta kendisidir.

Belki de bu yüzden Sibirya'nın küçük bir köyünde geçen bir hikâye, Anadolu'nun herhangi bir köyünde de yaşanabilecek kadar tanıdık gelir okura.

Yüz Yıl Yaşa Yüz Yıl Sev

İmren Arbaç'ın Türkçeye kazandırdığı Yüz Yıl Yaşa Yüz Yıl Sev, Rasputin'in altı öyküsünü bir araya getiriyor.

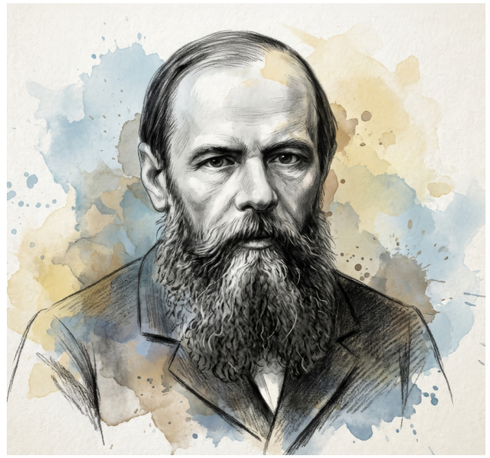
Kitaptaki öykülerde büyük kahramanlar yok. Büyük ideolojiler de yok. Onun yerine yaşlı kadınlar, çocuklar, köylüler, aileler ve doğa ile iç içe yaşayan sıradan insanlar var. İşte Rasputin'in başarısı tam da burada başlıyor. Çünkü *"büyük edebiyat"* dediğimiz şey aslında çoğu zaman büyük olaylardan değil, sıradan gibi görünen hayatların doğallıklı anlatımından doğar.

Öyküler boyunca sevgi, yalnızlık, ölüm, zaman, kuşaklar arasındaki kopuş ve insanın doğayla kurduğu ilişki üzerine düşünmeye başlıyoruz. Sonunda görüyoruz ki Rasputin'in anlattığı köy, yalnızca Rusya'nın bir köşesi olmaktan çıkıyor; insanlığın da ortak hafızasına dönüşüyor.

Kitabın adı da bu yüzden anlamlı geliyor bana.

Yüz Yıl Yaşa Yüz Yıl Sev

Sanki yalnızca uzun yaşamayı değil, yaşadığın dünyayı sevmeyi de öğütlüyor.

Çevirinin Görünmeyen Kahramanı

Yabancı dilde bir yapıtı okurken çoğu zaman yalnızca yazarı konuşuruz. Oysa her iyi çeviri, yeniden yazılmış bir metindir. Özellikle Rusça gibi kültürel yükü son derece güçlü bir dilden yapılan çevirilerde çevirmen, okura yalnızca sözcükleri değil, bir kültürü de taşır.

İmren Arbaç'ın çevirisi de bu bakımdan dikkate değerdir. Rasputin'in sade ama derin anlatımını Türkçeye aynı doğallıkla aktarırken Sibirya'nın ruhunu da okura hissettirir.

Bu emeğin anlamlı bir karşılığı da olmuştur. Arbaç, Valentin Rasputin'in altı öyküsünü içeren Yüz Yıl Yaşa Yüz Yıl Sev adlı çeviri kitabını, Sibirya'nın İrkutsk kentindeki Valentin Rasputin Müzesine armağan etmiş; bunun üzerine Müze Müdürü S. G. Stupin tarafından, Rasputin'in sanatına katkısı nedeniyle teşekkür belgesiyle onurlandırılmıştır. Bu belge, yalnızca bir çevirmenin başarısını değil, edebiyatın sınırları aşan sessiz yolculuğunu da simgeler. Çünkü bazen bir kitabın başka bir ülkede yeniden doğmasını sağlayan kişi, yazarı kadar çevirmenidir de.

İmren Arbaç, buraya geçmeden önce Rasputin'in insanlara yeryüzünün güzelliğini yeniden hatırlatan bir yazar olduğunu söyler.

Sanırım bu cümle, Rasputin'i anlatmanın en güzel yoludur.

Dostoyevski bize insan ruhunun derinliklerini göstermişti.

Valentin Rasputin ise insanın toprağıyla, doğasıyla ve hafızasıyla kurduğu bağı hatırlatıyor.

Bugün dünyanın neresinde yaşarsak yaşayalım, hızın ve tüketimin hayatlarımızı kuşattığı bir çağda, onun öyküleri bize yavaşlamayı, dinlemeyi ve hatırlamayı öneriyor.

Belki de iyi edebiyatın en büyük gücü budur.

Bize yeni dünyalar göstermez aksine kendi dünyamıza yeniden bakmayı öğretir.